

CLIL YONDASHUVIGA ASOSLANGAN BIZNES-TADBIRKORLIK TA'LIMI

M.M.Mirzakarimova – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori*

Andijon davlat chet tillari instituti

Tavanch so'zlar: uzluksiz o'qitish, tadbirkorlik, biznes, mehnat bozori, yoshlar, jamiyat, milliy innovatsion tizim, tadbirkorlik, zamonaviy ta'lim, o'quvchi-yoshlar, menejment, CLIL yondashuv.

Ключевые слова: непрерывное образование, предпринимательство, бизнес, рынок труда, молодежь, общество, национальная инновационная система, предпринимательство, современное образование, студенческая молодежь, менеджмент, CLIL-подход.

Key words: continuing education, entrepreneurship, business, labor market, youth, society, national innovation system, entrepreneurship, modern education, student and youth, management, CLIL approach.

Bozor iqtisodiyoti faoliyatning yangi tamoyilaridan biri bu texnik, innovatsion va tashkiliy muammolarni hal qilishga ijodiy yondashishdir. Ushbu tamoyil oxirgi o'n yillikda o'zini to'liq ishdan chiqargan reproduktiv, konservativ yondashuvga qarshi shakllantirilgan [3]. Bugungi kunda bozor konyunkturasi o'zgarishiga moslashuvchan tarzda javob beradigan, taklif etilayotgan mahsulotlar va xizmatlarning turlarini kengaytiradigan CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta'limini rivojlanmoqda.

- Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili MDH olimlari tomonidan hozirgi kunda ko'pgina ta'lim muassasalari oldida tubdan farq qiladigan psixologiyaga ega bo'lgan odamlarni shakllantirish vazifasi bo'yicha izlanishlar olib borilmoqda. Ushbu vazifa faol, tashabbuskor, qaror qabul qilishga tayyor, o'z pozitsiyalari va qarashlarini himoya qiladigan, o'z faoliyati natijalari va oqibatlarini uchun javobgar bo'lganlar o'quvchilarni tarbiyalashdan iboratdir.

Xalqaro tadqiqotlarda xodimlarning yangi turini shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish ta'lim muassasasidan uning faoliyatini tashkil etishga yangicha yondashishni, ya'ni ta'lim sohasida CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta'limini rivojlantirishga yangicha qarashlarni kuzatishimiz mumkin [4].

Hozirgi kunda mamlakatimizda yoshlar biznes-tadbirkorlikni boshlashda juda katta qiyinchiliklarga duch kelmoqdalar. Bu muammolarga biznes-tadbirkorlikni boshlashdagi moliyaviy qiyinchiliklar, yuqori soliq stavkalari va kreditlar bo'yicha foizlar, yoshlarning qo'lida boshlang'ich sarmovaning yetishmasligi, faoliyatining qisqa davomiyligi va tajriba yo'qligi kiradi [7]. Ushbu muammolar davlat tomonidan biznes-tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali o'z yechimini topishi uchun yoshlarga ko'plab imtiyozlar berilmoqda.

Maqola metodologiyasi pozitivizmga va strukturalangan usulga asoslanib, nazariy tahlil, umumlashtirish, kuzatish, suhbat, ekspert baholash, faoliyat natijalarini o'rganish, pedagogik eksperiment kabi empirik usullardan foydalanildi hamda ta'lim oluvchilarning fikrlash qobiliyati va bilim darajasining oshishiga, ularda CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirishga, ta'lim tizimida uzluksizlik va uzviylikni yanada takomillashuviga xizmat qiluvchi yangi biznes-tadbirkorlikka oid uslubiy shakl, vosita va tajribalarni kengroq jalb qilish o'rganiladi.

Bizning fikrimizcha, maktabning texnologiya o'qituvchilari o'quvchilarga CLIL yondashuvi asosida biznes-tadbirkorlikni o'rgatishda alohida rol o'ynaydi, chunki ularning faoliyati nuqtayi nazaridan ular real iqtisodiyotga eng yaqin. Bu albatta, pedagogika universitetida texnologiya o'qituvchilarini tayyorlash jarayonini tartibga solish kerakligini talab etadi. Maktab o'quvchilariga bozor iqtisodiyoti asoslari va biznes-tadbirkorlik faoliyati asoslarini CLIL yondashuvi asosida o'rgatish uchun bo'lajak texnologiya, tadbirkorlik asoslari, iqtisodiy bilim asoslari, tarbiya, xorijiy til fani o'qituvchilarini ilmiy-uslubiy tayyorlashning o'ziga xos xususiyati shundaki, o'qish davrida talabalar, bo'lajak o'qituvchilar texnik, iqtisodiy, psixologik, xorijiy til,

pedagogik va metodik bloklarning o'quv fanlari majmuasini o'zlashtirishlari kerak. Bunday o'qitishning muhim elementi o'quv jarayoniga texnologik, dizayn, psixologik, pedagogik va tadbirkorlik xarakteridagi ijodiy vazifalarni kiritishdan iborat [5].

Yoshlar – bu har qanday o'zgarishlarga tezda javob beradigan jamiyatning eng faol qismi bo'lib, boshqa yosh guruhlariga qaraganda biznes-tadbirkorlikda ko'proq imkoniyat va qobiliyatga egadirlar. Yoshlar biznes-tadbirkorligi – bu davlat idoralarining alohida e'tiborini talab qiladigan juda murakkab sektor. Uning maqsadli qo'llab-quvvatlanishi mintaqada kichik biznesning rivojlanishini ta'minlaydi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishga, mintaqaning investitsion jozibadorligini oshirishga olib keladi.

Bizning fikrimizcha, yoshlarni biznesga tizimli ravishda tayyorlash shaxsni uzluksiz o'qitishning uch bosqichida: umumta'lim maktabida, universitetda, shuningdek malaka oshirish tizimida amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, ta'lim jarayonida biznes-tadbirkorlikka katta e'tibor qaratish lozim. Yoshlarni CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlikka nazariy va amaliy o'qitish uchun o'qituvchilarni maxsus tayyorlash kerak [6].

Bugungi kunda biz hattoki zamonaviy dunyoda talab qilinadigan faoliyat, uslubiy, kommunikativ va boshqa vakolatlarining amaliy ifodasi sifatida biznes-tadbirkorlik kompetensiyasi haqida gapirishimiz mumkin. Har qanday o'quv yurtining bitiruvchisi u yoki bu darajadagi biznes-tadbirkor bo'lishi kerak. Biznes-tadbirkorlik funksional savodxonlikning zarur tarkibiy qismiga ayylanib bormoqda.

Jahon tajribasini hisobga olgan holda O'zbekistonda milliy innovatsion tizimni shakllantirish strategiyasini ishlab chiqish zarur. Milliy innovatsion tizimni shakllantirish jarayoni ko'p bosqichli va uzoq davom etadi, shu sababli, maqsadga yo'nalishda dastlab to'g'ri tanlangan harakat trayektoriyasi juda muhimdir [1]. O'zbekiston sharoitiga mos keladigan innovatsion modelni topish uchun boshqa mamlakatlarda ushbu sohaning milliy xususiyatlarini hisobga olish va ushbu xususiyatlarning sabablari nimada ekanligini o'rganish lozim.

Strategik innovatsiyalar va axborotlashtirish markazi mamlakat aholisi va birinchi navbatda innovatsion madaniyatni (jamiyatning menejment, ta'lim, ishlab chiqarish, moliya, qonunchilik va boshqa sohalarda innovatsiyalarga tayyorligi va qobiliyati) shakllantirish mexanizmini tashkil etish va ishga tushirishda turli darajadagi menejerlar orasida hududlarni qamrab oluvchi, innovatsion rivojlanish va milliy innovatsion tizimlar bo'yicha taqsimlangan tuzilishga ega tahliliy va axborot markazini yaratish, mamlakatning innovatsion salohiyatini tizimli tahlil qilish, ya'ni innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan turli xil manbalar, shu jumladan moddiy, moliyaviy, intellektual va boshqa manbalar to'plamini tizimli tahlil qilish, mintaqaviy innovatsiya faoliyatini baholash; kichik va o'rta tadbirkorlikning innovatsion salohiyati, yirik sanoat korxonalari, kombinatlar, korporatsiyalar ichidagi fanning holati, dolzarb va ilmiy-akademik va universitet sohasida tadqiqotlar, ilmiy bilimlar tijoratlashtirish darajasini va

sanoat, tadbirkorlik bilan aloqalarni borligini tahlil samaradorligini hisobga olgan holda amalga oshirish zarur.

Ko‘rinib turibdiki, zamonaviy ta’lim tizimida ayniqsa maktablarda, korxonalar bilan aloqa qilishga e’tibor qaratilishi kerak. Dasturlar orasida bitiruvchi o‘quvchilar uchun korxonalarda amaliyot o‘tash tizimiga alohida e’tibor qaratish maqsadga muvofiq.

Hozirgi asosiy vazifalardan biri maktab o‘quvchilariga hunar o‘rgatishning milliy-an’anaviy asoslarini ishlab chiqish va ularni hayotga tatbiq qilishdir degan so‘zning asl ma’nosini izohlab berishimiz hunar-muayyan tayyorgarlik talab etiladigan va tirikchilik manbayi bo‘lgan ijodiy mehnat faoliyatidir [9].

Uzluksiz ta’limda fan va ishlab chiqarish davlat va jamiyat bilan o‘zaro bog‘liq. Ta’lim va tarbiya jamiyat taraqqiyotini ta’minlovchi muhim omildir. Chunki, ta’lim tizimi jamiyat taraqqiyotining muayyan bosqichidagi ijtimoiy buyurtmasini bajarishga yo‘naltirilgan bo‘ladi [2]. Ta’lim mazmunini tashkil etish ilmiylik, faollik, tushunarlik, ta’lim va tarbiyaning birligi, ko‘rgazmalilik va muntazamlilik, uzviylik, izchillik kabi didaktik tamoyillarlar asosida amalga oshiriladi [9]. Ana shu tamoyillardan biri ta’lim tizimida uzviylik bo‘lib u CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta’limini tashkil etishda yetakchi tamoyillardan hisoblanadi. Biznes-tadbirkorlik ta’limda uzviylik tamoyillari o‘tilgan o‘quv material bilan kelgusida o‘tiladigan o‘quv material o‘rtasidagi mantiqiy bog‘lanishni taqozo etadi. Bu tamoyillarning mohiyatiga ko‘ra o‘tilgan o‘quv material yangi o‘tilishi kerak bo‘lgan o‘quv material uchun asos yaratadi.

Uzluksiz ta’lim tizimida uzviylashgan fan dasturlarining mavjud bo‘lishi va uni o‘quv jarayoniga joriy qilinganligi katta ahamiyatga ega. Demak, uzluksiz ta’lim tizimida metodik ta’minotni: Davlat ta’lim standartlari, o‘quv rejalari va o‘quv dasturlarining ahamiyati, ta’lim sifatini oshirishda, uzluksiz ta’limni takomillashtirishda uzviylashgan dasturlarning yaratilishi va izchillik bilan amaliyotga tatbiq etilishi muhim ahamiyat kasb etadi [8]. Ta’lim sohasida biznes-tadbirkorlikni rivojlantirish ta’lim samaradorligini oshirishning asosiy yo‘nalishlaridan biri ta’lim turlari uzluksizligini takomillashtirish va fanlarga uzviylikni ta’minlashdir. Shuningdek ta’lim bosqichlari o‘rtasidagi uzviylikning ta’minlanishi – ta’limning keyingi bosqichi mazmuni avvalgi bosqichdagi mazmunni bevosita davom ettiribgina qolmay, balki mazmun jihatdan uzviy

bog‘langan tarzda, ayrim fanlarni kengaytirilgan va chuqurlashtirilgan holda takomillashtirishi va boyitishida hamda fanlararo uzviylikning ta’minlanishi asosida noo‘rin takrorlanishlarga chek qo‘yishda o‘z ifodasini topadi [10]. CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta’lim tizimida mehnat bozorida o‘z o‘rnini topadigan yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash sifatini ko‘p jihatdan umumkasbiy va maxsus fanlarni yuqori darajada o‘qitish belgilaydi. Umumkasbiy fanlar fundamental fanlar hisoblanib, umumta’lim fanlar negizida o‘qitiladi va maxsus fanlar yo‘nalishidagi bilimlarni kengaytiradi, chuqurlashtiradi hamda shu maxsus fanni o‘rgatish uchun asos yaratadi. Maxsus fanlarni o‘qitish amaliy bilim kuchli va ishlab chiqarishga bog‘liq bilimlar bilan bog‘langan bo‘lganligi, o‘zlashtirilgan nazariy-amaliy bilimlari asosida ishlab chiqarish muammolarini hal qilishga yo‘nalganligi sababli o‘ziga xoslikni namoyon etib, o‘quv maqsadlarini belgilashda ham o‘ziga xoslikni talab etadi.

CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta’limi tizimida umumkasbiy va maxsus o‘quv fan dasturlarini uzviylashtirishni ilmiy-uslubiy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, jamiyatdagi demokratik o‘zgarishlar, ijtimoiy-siyosiy, huquqiy-iqtisodiy islohotlar va ularning natijalarini inobatga olgan holda uzviylashgan o‘quv fan dasturlari yaratiladi. Ta’lim tizimida uzviylashgan fan dasturlarining qo‘llanilishi avvalambor noo‘rin takrorlanishlarga barham beradi, talabalarga beriladigan bilim, ko‘nikma va malakalarni tizimlashtirilib, ularning bilimlaridagi bo‘shliqlarni to‘ldirishda hamda ta’lim sifati va samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi [10].

- Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations)

Uzluksiz ta’lim tizimida kasb ta’limi o‘qituvchilarining kasb egallash va kasbiy qobiliyatlarini takomillashtirish imkoniyatlarini yanada oshirishda ta’limning uzluksizligini barqarorlashtirish, umumta’lim va kasbiy tayyorgarligini doimo yangilab hamda chuqurlashtirib turish, mazkur ta’lim jarayonida uzviy ketma-ketlikka erishish, ularning kasbiy mahoratini pedagogik va axborot texnologiyalar asosida oshirib borish kabilar asosiy omil bo‘ladi, deb hisoblaymiz. Ana shunday muhim ishlarni amalga oshirishda ta’lim tizimida uzluksizlik va uzviylikni yanada takomillashtirishga xizmat qiluvchi yangi CLIL yondashuviga asoslangan biznes-tadbirkorlik ta’limiga oid uslubiy shakl, vosita va tajribalarni kengroq jalb qilish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar

1. Ahmadaliyev A.M., prof. Qosimov A.H. “Innovatsion faoliyat va ilg‘or pedagogik texnologiyalar”. O‘quv qo‘llanma. –Toshkent: 2006. 56-b.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – СПб.: Питер: 2001. –С.272. (Серия “Мастера психологии”).
3. Artikova M.B. Forming Skills of Enterprise by Means of Integration Preschool and Family Children Education // Eastern European scientific journal. Ausgabe. – Germany: 2018. №2. – P.131-135.
4. Madaminjonova M. M. Innovative Methods and Tools for Developing Students' Entrepreneurial Skills Using CLIL Technologies //International Journal of Human Computing Studies. 2023. T. 5. №. 3. -P. 15-17.
5. Mavlonova R.A., Arabova M., Salohiddinova G'. Pedagogik texnologiya. O‘quv qo‘llanma.-T.: 2009. 39-b.
6. Mirzakarimova M. Effectiveness of students'entrepreneurial skills development through CLIL technologies //Академические исследования в современной науке. 2023. – Т. 2. №. 8. -С. 92-94.
7. Mirzakarimova M. M. The Necessity to Develop Students' Entrepreneurial Skills in English Classes //Telematique. 2022. – С. 7128-7131.
8. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шиянов Е.Н. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. – М.: “Школа-Пресс”, 1997. -С. 298-301.
9. Tolipov O‘.Q., Inoyatova M.Ye. Pedagog shaxsini tarkib toptirishning didaktik modellari. / Pedagogika. –Toshkent: 2014. №3. – 10-b.
10. Uzokionova M. STEAM technology and the importance of gamification in it. // Science and Education. 2023. 4 (10). -P. 365–368.

РЕЗЮМЕ. Maqolada vangi turdagi mutaxassisni rivojlantirish g‘ovasini hayotga tatbiq etish, tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning zamonaviy CLIL yondashuvini ochib berish va voshlarning zamonaviy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish bo‘vicha istiqbolli nuqtavi nazar va zamonaviy tadbirkorlik faolivatining ta’limiy usullari, uzluksiz ta’limda uzvivlik tamoyillari muhokama qilingan.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматривается реализация идеи формирования специалиста нового типа, раскрываются современные CLIL подходы к организации предпринимательства и перспективные перспективы развития современного предпринимательства и методы обучения современному предпринимательству, принципы преемственности в непрерывном образовании.

SUMMARY. The article discusses the implementation of the idea of developing a new type of specialist, revealing modern CLIL approaches to the organization of entrepreneurship and perspective perspectives on the development of modern entrepreneurship and educational methods of modern entrepreneurship, the principles of continuity in continuing education.